

Ο Αύγουστος Μπαγιόνας και η ελληνική αριστερά*

Στις οκτώ Αυγούστου κηδεύτηκε στην Πάτρα ο Αύγουστος Μπαγιόνας. Ο θάνατός του έγινε γνωστός μόνο από τη σχετική αγγελία στα Νέα. Κι όμως, ο Μπαγιόνας, καθηγητής Πανεπιστημίου, ήταν από τους σημαντικότερους Έλληνες φιλοσόφους. Η απόλυτη σιωπή για την προσωπικότητα και το έργο του, απ' αφορμή το θάνατό του (συνηθίζεται να θυμόμαστε τους δημιουργούς κυρίως μετά το θάνατό τους) δεν ήταν τυχαία. Θα επανέλθουμε σ' αυτό. Ο Αύγουστος Μπαγιόνας γεννήθηκε το 1931 στην Πάτρα. Σπούδασε στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Συνέχισε τις σπουδές του στη Σορβόνη και στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, απ' όπου πήρε το διδακτορικό του το 1966 (θέμα της διατριβής: *Η ιδέα της νομοθεσίας στους πρώιμους πλατωνικούς διαλόγους*). Το 1972 εκλέχτηκε έκτακτος καθηγητής της ιστορίας της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και το 1975 τακτικός καθηγητής στο ίδιο Πανεπιστήμιο. Επίσης δίδαξε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης και στο Πανεπιστήμιο Πατρών**. Ο Μπαγιόνας ήταν «κατ' εξοχήν» φιλόσοφος. Στοχαστής με ευρεία φιλοσοφική παιδεία, αφοσιωμένος στο έργο του, ερευνητικό και διδακτικό, συγκεντρωμένος στη δουλειά του, μακριά από την «αγορά», ήταν κοινωνικά και πολιτικά μέτοχος στο γίγνεσθαι της εποχής του. Ο Μπαγιόνας ήταν ένας εξαιρετικά ευγενής άνθρωπος. Η συναναστροφή μαζί του ήταν πάντοτε μια ζωντανή περιήγηση στο χώρο της φιλοσοφίας. Αλλά αυτός ο φιλόσοφος, που συχνά σε κοίταζε ή αντιδρούσε με μια παιδική «αθωότητα», γινόταν οξύς και επιθετικός όταν συγκρούονταν με τις αθλιότητες του πανεπιστημιακού χώρου ή της πολιτικής. Ο

Ο Ευτύχης Μπιτσάκης είναι ομότιμος καθηγητής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και άμισθος επίκ. καθηγητής Θεωρητικής Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

* Το κείμενο αυτό δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *ΠΡΙΝ*, στις 16 Οκτωβρίου 2005. Φυσικά δεν πρόκειται για μελέτη της προσωπικότητας και του έργου του Μπαγιόνα. Πρόκειται για απλό σημείωμα, δείγμα εκτίμησης και φιλίας. Στο σημερινό σημείωμα προστέθηκε μια παράγραφος με ορισμένα στοιχεία για τις σχέσεις του Μπαγιόνα με το ΚΚΕ.

** Ορισμένα στοιχεία για τη ζωή και το έργο του Αύγουστου Μπαγιόνα είναι από σχετικό κείμενο του καθηγητή Παναγιώτη Νούτσου που δημοσιεύεται στο τεύχος Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου της *Ουτοπίας*.

Μπαγιόνας, όπως σημείωσα, είχε μια ευρεία ιστορική και φιλοσοφική παιδεία. Και όμως συνέχιζε να είναι πάντα χωμένος στα βιβλία και στα γραφτά του. Εδώ θα θυμήσω ένα χαρακτηριστικό περιστατικό: Τον είχα πείσει στη δεκαετία του '80 (δε θυμάμαι ποιο χρόνο) να κάνει τις διακοπές του στο δεύτερο χωριό μου, την παραθαλάσσια Παλαιόχωρα της Κρήτης. Ο γιος του και εμείς κολυμπούσαμε. Αυτός καθόταν στην ακρογιαλιά. Απορροφημένος, διάβαζε κάποιο φιλοσοφικό βιβλίο.

Το συγγραφικό έργο του Μπαγιόνα, δημοσιευμένο και σε μεγάλο μέρος αδημοσίευτο, καλύπτει ολόκληρη την ιστορία της φιλοσοφίας: Αρχαία ελληνική φιλοσοφία (Πλάτων, Αριστοτέλης, Σοφιστές, Κυνικοί κ.λπ.). Διαφωτισμός: Ειδικά γαλλικός διαφωτισμός και ο γαλλικός υλισμός των φυσικών επιστημών, Φιλοσοφία του Χέγκελ, Μαρξ και Μαρξισμός. Το έργο του, εκτός από τα βιβλία που δημοσίευσε, είναι κατασπαρμένο σε ξένα, αλλά προπαντός σε ελληνικά περιοδικά και σε εφημερίδες: *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, *Επιστημονική Σκέψη*, *Πολίτης*, *Ουτοπία*, *Διάπλους* κ.λπ. Αλλά μεγάλο μέρος παραμένει αδημοσίευτο. Άλλο ένα χαρακτηριστικό περιστατικό πάλι στη δεκαετία του '80: Του πρότεινα να δημοσιεύσουμε στη *Σύγχρονη Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη* του εκδοτικού οίκου Ζαχαρόπουλος, την οποία «διευθύνω», δύο βιβλία του που ήταν σχεδόν έτοιμα. Μου είπε πως για ευνόητους λόγους (πολιτικούς) θα ήθελε να τα δώσει στη *Σύγχρονη Εποχή*. Συμφώνησα και κατά καιρούς τον πίεζα να αποφασίσει. Τα βιβλία (απ' ό,τι ξέρω) δεν δημοσιεύτηκαν ποτέ! Ήταν και αυτό ένα από τα χαρακτηριστικά του γνησιότερου, κατά τη γνώμη μου, σύγχρονου έλληνα φιλοσόφου. Ο φιλοσοφικός λόγος του Μπαγιόνα ήτανε σταθερά μαρξιστικός, με τις δικές του ιδιομορφίες και επιμονές. Είχε μια ιδιαίτερη επιμονή στην υπεράσπιση του «ορθού λόγου», με αφετηρία τον κλασικό ορθολογισμό, τον οποίον ξεπερνούσε στα πλαίσια της μαρξιστικής παράδοσης. Δεν ήταν, λοιπόν, τυχαία η εκτίμησή του στο Λούκατς, αλλά και η κριτική στο έργο στοχαστών, όπως ο Αλτουσέρ, ο Κολέττι και άλλοι.*

Ειδικά σκληρός ήταν ο Μπαγιόνας, με όργανο το μαρξιστικό ορθολογισμό, στην κριτική του στις φιλοσοφικά αθεμελίωτες απόψεις του λεγόμενου Νεορθόδοξου ρεύματος που άνθισε μετά τη μεταπολίτευση στη χώρα μας. Ποιες ήταν οι βασικές απόψεις αυτού του ρεύματος; Εξιδανίκευση της βυζαντινής κοινωνίας και ευρύτερα της «καθ' ημάς Ανατολής». Εχθρότητα προς την «τεχνοκρατική Δύση», όχι τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό και ιμπεριαλισμό. Προπαγάνδισια μιας φιλοσοφικά αθεμελίωτης και λογικά μη συνεκτικής ανθρωπολογίας (θέωση, έρωτας, ολικός έρωτας, ερωτική πυκνότητα, πράξη των ελλήνων κ.λπ.).

Στο νεορθόδοξο ρεύμα ανήκαν τότε ο Χρ. Γιανναράς, ο Ζουράρις, ο Μοσκώφ και άλλοι. Ο Μπαγιόνας πρωτοστατούσε τότε στην κριτική των ιδεολογημάτων

* Για τη φιλοσοφία του Colletti και την «αθλιότητά» της, βλ. το άρθρο του G. Boger στο *Science and Society*, 55, N° 1, 1991, σ. 26.

αυτού του ρεύματος. Κάποτε η ηγεσία του ΚΚΕ αποφάσισε να αντιμετωπίσει ιδεολογικά τους «νεορθόδοξους». Κάλεσε λοιπόν, μέσω της *Επιστημονικής Σκέψης*, μια σύσκεψη κομματικών διανοουμένων για να συζητήσουν το πρόβλημα. Στη σύσκεψη μετείχε και ο Μπαγιόνας που ήτανε τότε μέλος του ΚΚΕ*. Από την καθοδήγηση προσδιορίστηκαν οι «εχθροί»: Γιανναράς, Ζουράρις κ.λπ. Όχι ο Μοσκώφ, που στα πλαίσια ενός ιδεολογικού χάους προσπαθούσε να καθορίσει ως βάση της «απελευθερωτικής» προοπτικής της ελληνικής κοινωνίας ένα είδος σούπας μαρξισμού και χριστιανισμού. Αντιτάχθηκα στην πρόταση, τονίζοντας ότι δεν είναι έντιμο να κάνουμε κριτική στους άλλους και να εξαιρούμε τον «δικό μας», του οποίου μάλιστα οι απόψεις δημιουργούσαν συγχίσεις και αποπροσανατολισμούς κυρίως στη νεολαία. (Εκτός από τα χριστιανομαρξιστικά, οι απόψεις του Μοσκώφ για το νεοελληνικό κοινωνικό σχηματισμό ήταν ολοκληρωτικά λανθασμένες)**. Ο εκπρόσωπος της καθοδήγησης επέμεινε στην εξαίρεση του Μοσκώφ. Εγώ αποχώρησα από τη σύσκεψη, θεωρώντας πολιτικά ανέντιμη αυτή την αντιμετώπιση.

Γιατί τα γράφω αυτά; Επειδή τα τότε μας βασανίζουν και σήμερα. Λοιπόν: στο οξύ κλίμα της εποχής, και ειδικά απ' αφορμή την εκλογή του Γιανναρά στην Πάντειο, ο Μοσκώφ σε πολλά δημοσιεύματά του έβριζε τους αριστερούς και μαρξιστές διανοούμενους, τους «φωταδιστές». Σε άρθρο του π.χ. στα *Νέα* (08/07/85) με τίτλο: *Οι «φωταδιστές» και ο κρυμμένος νεοφασισμός τους*, σε μια αήθη επίθεση κατηγορούσε τους αριστερούς διανοούμενους για «κρυμμένο νεοφασισμό». Ειδικά για τον Μπαγιόνα έγραφε ότι «μένει να ζητήσει την εξορία τους (σ.σ. των νεορθόδοξων) στη Γυάρο ή στο Μακρονήσι». Στο ίδιο άρθρο έφτασε να γράφει ότι ο Μπαγιόνας «ζητά, αν και γόνος της μεγάλης εβραϊκής κοινότητας, να ανοίξουν νέα Νταχάου όπου θα εγκλεισθούν οι αναθεωρητές, χεγγελιανοί και νεορθόδοξοι,

* Από τους «διανοούμενους» του κόμματος στη σύσκεψη αυτή μετείχαν οι Νίκος Κοτζιάς, Φάνης Μπορτζόνας, Γιώργος Μανιάτης, Νίκος Παπαγεωργίου, Απ. Παλιούρας και φυσικά ο Μοσκώφ και η ταπεινότητά μου.

** Ποιες ήταν οι βάσεις της διαφωνίας μου με τις απόψεις του Μοσκώφ; Στο ανθρωπολογικό πεδίο ο Μοσκώφ χρησιμοποιούσε καθαρά χριστιανικές έννοιες με αμφισβητήσιμο περιεχόμενο: θέωση, ένταση της ερωτικής προς τον άλλο πράξης κατ' ενέργειαν στο σχήμα της θεότητας, βίωμα της θέωσης, θέωση, βρώση και πόση, αγαπητικός άνθρωπος κ.λπ. Στο επίπεδο της πολιτικής επιχειρούσε να «μπολιάσει» τον μαρξισμό με τον χριστιανισμό: «Το βίωμα της θέωσης π.χ. υπάρχει μόνο στις χώρες της καθ' ημάς Ανατολής, επιταχύνει την εξέλιξη της κοινωνίας μόλις εμφανιστεί ο φορέας της αλλαγής, το κίνημα της εργατικής τάξης που στοχεύει στον ίδιο με την ορθοδοξία στόχο». Όπως και οι άλλοι «νεορθόδοξοι», και ο Μοσκώφ μυστικοποιούσε την αντίθεση Δύσης και «καθ' ημάς Ανατολής». Εχθρός ήταν η Δύση (τεχνοκρατική) και όχι ο δυτικός καπιταλισμός-ιμπεριαλισμός. Ως προς την Ελλάδα: Ο Μοσκώφ δεν έβλεπε ως θεμελιακή την αντίθεση αστικής και εργατικής τάξης. Θεωρούσε κυρίαρχη αντίθεση την εξάρτηση. Αλλά η αντίθεση με τη «Δύση», δεν είναι θεμελιακή – είναι παράγωγη: η εξωτερική αντίθεση περνάει μέσα από τις ενδογενείς, εσωτερικές αντινομίες του ελληνικού καπιταλισμού. Οι πολιτικές συνέπειες αυτής της σύγκρισης ήταν προφανείς, όχι όμως και για την κομματική καθοδήγηση.

αλλά και οι κακοί εκείνοι κομμουνιστές που μελετούν την παραδομένη ιδεολογία». Την ίδια εποχή ο Μοσκόφ δημοσίευσε στο *Ριζοσπάστη* υβριστικό κείμενο για όλους εμάς που προσπαθούσαμε να υπερασπίσουμε τη μαρξιστική θεωρία*. Ο Μοσκόφ είχε ξεπεράσει κάθε όριο. Ζητήσαμε από το *Ριζοσπάστη* όχι να του κάνει κριτική. Να γράψει απλώς ότι το δημοσίευμα εκφράζει τις προσωπικές απόψεις του Μοσκόφ. Φυσικά, ο *Ριζοσπάστης* δεν διευκρίνισε τη θέση του. Γιατί; Επειδή η ηγεσία του ΚΚΕ πάντα υποκλινόταν μπροστά στους αστούς που έρχονταν στην Αριστερά. Ιδιαίτερα η ευνοϊκή προβολή του Μοσκόφ ήταν έξω από κάθε αρχή. Το ΚΚΕ προτίμησε τον Μοσκόφ από τον Μπαγιόνα.

Αγανακτισμένος ο Αύγουστος Μπαγιόνας αποχώρησε από το ΚΚΕ. Αποχώρησε, αλλά παρέμεινε αταλάντευτα συνεπής με τις ιδέες του, τις οποίες πάντα υπεράσπισε στα βιβλία, στα άρθρα του, σε επιστημονικά συνέδρια, σε δημόσιες συζητήσεις. Ειδικά, ο Μπαγιόνας ήτανε τακτικός και πολύτιμος συνεργάτης της Ουτοπίας με άρθρα και με συμμετοχή στις συναντήσεις του περιοδικού. Η κομματική καθοδήγηση «θυσιάσε» τον μαρξιστή και κομμουνιστή Μπαγιόνα για να μη δυσχεραστήσει το μεγαλοαστό νεορθόδοξο Μοσκόφ.

Ο θάνατος του Μπαγιόνα πέρασε απαρατήρητος. Αν ήταν ποδοσφαιριστής ή τραγουδιστής της πιάτσας, θα κηδευόταν δημοσία δαπάνη, τα ΜΜΕ θα έβρισκαν θέμα για φλυαρία, ίσως να τον εξέθεταν και σε λαϊκό προσκύνημα. Αλλά ο Μπαγιόνας ήταν φιλόσοφος και το χειρότερο, μαρξιστής. Ακόμα χειρότερο: Δεν ανήκε σε καμμιιά από τις οργανώσεις ή τις παρέες της Αριστεράς. Και ξέρουμε πώς αυτές οι ιδεολογικές παρέες τα καταφέρνουν στη διαφήμιση.

* Φυσικά από τις «αποτιμήσεις» του Μοσκόφ δεν γλύτωσα και εγώ. Μοσκόφ: «Ο Ευτύχιος Μπιτσάκης μπορεί να ξέρει πάρα πολύ καλά Φυσική και τις σύγχρονες τάσεις, αλλά αγνοεί τελείως τη Φιλοσοφία και ιδίως αγνοεί τον μαρξισμο-λενινισμό. [...] Ο Μαρξισμός του κυρίου Μπιτσάκη είναι ανάπηρος μαρξισμός και οπωσδήποτε δεν είναι λενινισμός». (Για τα σχετικά κείμενα, βλ. Πέτρος Μακρής, *Μαρξιστές και Ορθοδοξία, Επικαιρότητα*, 1983, όπου εκτός από τις απόψεις του Μοσκόφ και τις δικές μου, υπάρχουν και οι απόψεις του Γιανναρά, του Ράμφου, του Ζουράρη, του Παπαθεμελή, του Μεταλληνού, του Μανιάτη, του Αγουρίδη, του Θεοδωράκη, του Σαββόπουλου και άλλων].